Gränser för ett direktkrav enligt kommissionslagen

Betydelsen av att kommissionären överskrider sitt uppdrag

Av professor LAILA ZACKARIASSON

En konsument som köper en vara av en näringsidkare kan få rätt att rikta anspråk på grund av fel i varan mot en annan näringsidkare än sin avtalspart (säljaren), om säljaren överlåter varan i eget namn men för sagda näringsidkarens räkning, det vill säga som kommissionär för denne. Vad det i sammanhanget har för betydelse om säljaren gör oberättigade utfästelser om varan eller på annat sätt överskrider sitt kommissionsuppdrag, är endast fragmentariskt reglerat. I det följande görs en djuplodande analys av denna problematik.

1 Inledning

När en kommissionär för sin huvudmans räkning men i eget namn ingår ett avtal med tredje man, förvärvar tredje man en rättighet mot kommissionären men som huvudregel inte någon rättighet mot huvudmannen (kommittenten), se 24 § 1 st. kommissionslagen. Innebär avtalet att tredje man i egenskap av konsument köper en lös sak av en kommissionär, förvärvar tredje man emellertid en rätt att under vissa förutsättningar rikta anspråk på grund av fel i varan direkt mot kommittenten, se 25 § 1 st.[1] I fokus för denna artikel står de materiella gränserna för ett sådant anspråk — en konsuments direktkrav enligt kommissionslagen. Mer specifikt är frågan vad det har för betydelse om kommissionären vid avtalet med konsumenten överskrider sitt kommissionsuppdrag, till exempel genom att göra oberättigade utfästelser om den aktuella varan. Förändring av direktkravets innebörd genom ratihabition eller annan efterföljande omständighet lämnas utanför arbetet.

För att illustrera problematiken kan vi tänka oss ett scenario där en kommissionär har i uppdrag att sälja cyklar av ett visst märke för en kommittents räkning. Kommissionären har mottagit dels democyklar för skyltning och provcykling, dels ett antal cyklar som är till försäljning. En del av cyklarna är försedda med specialutrustning, andra

[1] Att regeln gäller bara vid köp av lösa saker framgår inte direkt av lagtexten, eftersom ordet ”vara” i kommissionslagen används för att beteckna varje form av lös egendom, jfr 1 § 1 st. Enligt förarbetena följer en sådan begränsning istället av den hänvisning som görs till konsumentköplagen, där endast köp av lösa saker regleras, se prop. 2008/09:88, Ny kommissionslag, s. 132. Regleringens utformning på denna punkt kan kritiseras.

med standardutrustning. Enligt kommissionsuppdraget gäller ett visst lägstapris för de specialutrustade cyklarna och ett annat (lägre) lägstapris för de övriga cyklarna. Kommissionären säljer en av de standardutrustade cyklarna till en konsument, med tillämpning av lägstapriset för denna kategori, men överskrider härvidlag sitt uppdrag genom att lova att cykeln före leverans kommer att förses med likadana tillbehör som de specialutrustade cyklarna. I ett försök att uppfylla kontraktsvillkoren förser kommissionären från eget lager den sålda cykeln med ett av de utlovade tillbehören. När cykeln levereras till konsumenten är den i övrigt bara standardutrustad. Det visar sig dessutom att det tillbehör som kommissionären har tillfört är av bristfällig kvalitet. Cykeln är därmed behäftad med fel enligt 16 § konsumentköplagen. Konsumenten kräver att kommissionären ska företa avhjälpande eller omleverans, dvs. förse cykeln med kontraktsenlig specialutrustning eller leverera en annan, specialutrustad cykel, alternativt utge prisavdrag jämte ersättning för vad det därutöver kostar att avhjälpa felet, se 26–28 §§ konsumentköplagen. Innan något av detta hinner ske försätts kommissionären emellertid i konkurs. Konsumenten vänder sig då till kommittenten med samma anspråk som mot kommissionären. Kommittenten bestrider ansvar för ifrågavarande fel.

Vid en bedömning av konsumentens rätt i detta och liknande scenarion måste 25 § 1 st. kommissionslagen studeras närmare. Enligt lagrummets första mening förutsätter en konsuments rätt att rikta anspråk mot en kommittent att såväl kommissionären som kommittenten är näringsidkare samt att kommissionären är på obestånd, har upphört med sin näringsverksamhet eller inte kan anträffas. Om dessa förutsättningar är uppfyllda aktualiseras lagrummets andra mening. Där anges att 46 § 2 st. konsumentköplagen, som reglerar en konsuments direktkrav mot en säljare i ett tidigare säljled, inte gäller vid kommission. Sagda stycke i konsumentköplagen har följande lydelse.[2]

> Första stycket [om konsumentens direktkravsrätt] gäller endast i den utsträckning motsvarande anspråk på grund av felet hade kunnat göras gällande mot näringsidkaren i tidigare säljled av den som förvärvat varan från honom. Avtal som inskränker rätten att göra anspråk gällande får dock åberopas mot köparen endast om en sådan inskränkning med bindande verkan hade kunnat avtalas mellan denne och säljaren.

Innebörden av att detta lagrum inte gäller vid kommission är inte uppenbar. Det förhållandet att lagrummets första mening inte gäller synes innebära att det vid kommission inte är så att konsumentens rätt mot kommittenten gäller bara i den utsträckning som kommissionären på grund av felet hade kunnat göra gällande motsvarande an-

[2] Utöver vad som här citeras föreskrivs att bristande reklamation i tidigare led är utan betydelse för konsumentens rätt. I denna artikel bortses från frågor om reklamation.

språk mot kommittenten. Att andra meningen inte gäller synes i sin tur innebära att ett avtal mellan kommissionären och kommittenten, som inskränker rätten att göra anspråk gällande, dock får åberopas mot konsumenten oavsett om en sådan inskränkning hade kunnat med bindande verkan avtalas mellan konsumenten och kommissionären. Tar vi fasta på lagrummets första mening och läser den e contrario, synes slutsatsen bli att konsumenten i vårt scenario har samma rätt till påföljd mot kommittenten som mot kommissionären. Tar vi istället fasta på lagrummets andra mening och läser den e contrario, synes slutsatsen bli den motsatta.

I det följande saknas skäl att dröja kvar vid den anförda tvetydigheten hos regleringen. Lagstiftarens klart uttalade intention vid införandet av 25 § 1 st. andra meningen kommissionslagen var att en konsument som har köpt en vara av en kommissionär ska ha en starkare ställning än en konsument som har köpt en vara i en sådan kontraktuell kedja som regleras i 46 § konsumentköplagen.[3] Vad som genom lagrummet avgränsas från kommissionsfallet torde därför vara endast den utgångspunkt som anges i första meningen av 46 § 2 st. konsumentköplagen, dvs. att konsumentens direktkravsrätt gäller bara i den utsträckning som motsvarande anspråk på grund av felet hade kunnat göras gällande av den person som var köpare i det bakre ledet.[4] I själva verket uttrycks samma sak redan i första meningen av 25 § 1 st. kommissionslagen, där det sägs att konsumenten, om villkoren för en direktkravsrätt är uppfyllda, har rätt att rikta ”samma anspråk” mot kommittenten som mot kommissionären (vilket i realiteten gör lagrummets andra mening överflödig). Att döma av lagtexten och dess motiv innebär 25 § kommissionslagen således att det vid kommission inte finns någon motsvarighet till den spärr som konsumentköplagen innehåller, av innebörd att konsumentens direktkrav inte kan medföra någon ökad förpliktelse för näringsidkaren i det bakre ledet. Slutsatsen synes bli att konsumentens rätt mot kommittenten utan undantag är lika omfattande som konsumentens rätt mot kommissionären.[5]

[3] Se prop. 1989/90:89, Ny konsumentköplag, s. 173 f. Jfr prop. 2008/09:88 s. 132.
[4] Jfr prop. 1989/90:89 s. 173 f.; prop. 2008/09:88 s. 132; Håstad, Köprätt och annan kontraktsrätt (2009) s. 334; Johansson, Kommissionslagen (2017) s. 308 f.; Zackariasson, Direktkrav (1999) s. 323 f.
[5] Motsvarande iakttagelse kan göras beträffande fall där en konsument med stöd av 46 § konsumentköplagen har rätt att rikta anspråk mot en kommissionär i ett tidigare säljled och därmed enligt 25 § 2 st. kommissionslagen rätt att rikta anspråk även mot kommissionärens kommittent. Konsumenten får då göra ”samma anspråk” gällande mot kommittenten som mot kommissionären. Visserligen saknar 25 § 2 st. kommissionslagen föreskrift om att vad som sägs i 46 § 2 st. konsumentköplagen inte gäller i denna situation. Om en sådan föreskrift hade funnits skulle den emellertid inte ha haft någon betydelsebärande funktion, utan endast en förtydligande funktion (precis som motsvarande föreskrift i 25 § 1 st.). Ett e contrario-slut av innebörd att vad som sägs i 46 § 2 st. konsumentköplagen gäller vid ett direktkrav enligt 25 § 2 st. kommissionslagen torde således inte vara befogat.

Med det anförda kan man tycka att svaret på artikelns frågeställning redan är givet. Betydelsen av att kommissionären överskrider sitt uppdrag verkar helt enkelt vara obefintlig. Vid närmare eftertanke uppstår emellertid ett tvivel kring om detta verkligen kan stämma. I så fall skulle kommissionären kunna lova konsumenten vilka egenskaper som helst hos salufördа varor, med verkan att kommittenten utan vidare blir subsidiärt ansvarig för att dessa löften kommer att infrias. Klart är visserligen att 46 § 2 st. konsumentköplagen inte gäller vid kommission, men kanske följer inte därav att kommittentens ansvar mot konsumenten alltid är lika omfattande som kommissionärens? Kanske finns det istället andra, specifikt kommissionsrättsliga regler som begränsar kommittentens ansvar? Svaren på dessa frågor ska eftersökas i det följande.

2 Utgångspunkter vid uppdragsöverskridande i allmänhet

Som har framgått ger lagtexten i 25 § 1 st. kommissionslagen vid handen att konsumentens anspråk mot kommittenten är lika omfattande som hans eller hennes grundläggande anspråk mot kommissionären, och detta intryck bekräftas av lagmotiven. I förarbetena anges härutöver att denna princip gäller också i situationer där det måhända inte framstår som lika självklart att kommittenten ska ha ett ansvar för ifrågavarande fel.[6] Som ett exempel anges fall där vad som ligger till grund för felet är att varan inte överensstämmer med sådana uppgifter om dess egenskaper eller användning som kommissionären har lämnat före köpet. Som ett annat exempel anges fall där kommissionären har försett varan med extrautrustning eller i övrigt anpassat den för att motsvara konsumentens speciella krav, och felet hänför sig till åtgärder som kommissionären själv har vidtagit med varan. Trots att felbedömningen i dessa fall grundas på omständigheter som egentligen hänför sig till kommissionären och inte till kommittenten, anses konsumentens behov av ett direktkrav motivera att kommittenten får bära samma felansvar som kommissionären. Anförda förarbetsuttalanden omfattar uppenbarligen fall där sagda uppgift eller åtgärd innebär att kommissionären har överskridit sitt uppdrag, med verkan att kommittenten inte bär ansvar för uppgiften eller åtgärden i förhållande till kommissionären (jfr 14 och 43 §§ kommissionslagen), eftersom det bara är då det har betydelse att begränsningsregeln i 46 § 2 st. konsumentköplagen inte gäller vid kommission. Av särskilt intresse är att det inte på någon plats, vare sig i lagtexten eller i förarbetena, sägs något om att kommittentens ansvar skulle förutsätta att konsumenten var i god tro vid sitt köp. I vårt scenario med den felaktiga cykeln synes detta betyda att kommittenten inte kan undkomma ansvar genom en invändning om att kommissionären har överskridit sitt uppdrag, oavsett om konsumenten vid köpet var i god tro om detta eller inte.

[6] För detta och det närmast följande, se prop. 1989/90:89 s. 174.

Så här långt finns det således inget som talar för att det första intrycket av 25 § kommissionslagen behöver justeras. Lyfter vi blicken en aning kan dock konstateras att det anförda förefaller svårt att förena med vad som i allmänhet gäller när någon säljer något för någon annans räkning. Kommissionären kan närmast jämföras med en person med allmän ställningsfullmakt enligt 10 § 2 st. avtalslagen. Om en ställningsfullmäktig vid företagande av en rättshandling handlar i strid mot särskilda inskränkande föreskrifter från fullmaktsgivarens sida, blir rättshandlingen enligt 11 § 1 st. avtalslagen inte gällande mot fullmaktsgivaren, om tredje man inser eller borde inse att fullmäktigen på så sätt överskrider sin befogenhet. Vid ett sådant konsumentköp som vi här har att göra med kompletteras denna regel av 19 § konsumentköplagen, med föreskrift om ett utvidgat ansvar för en fullmaktsgivare i form av säljare för uppgifter om varan som före köpet lämnats för säljarens räkning, se 2 st. Inte heller detta ansvar är emellertid ovillkorligt, utan förutsätter dels att sagda uppgift har inverkat på konsumentens köp (vilket torde förutsätta viss form av god tro hos konsumenten),[7] dels att säljaren har känt till eller bort känna till uppgiften, se 3 st. Om 25 § kommissionslagen innebär att kommittenten utan vidare blir subsidiärt ansvarig mot konsumenten ifall en vara inte stämmer överens med kommissionärens uppgifter om dess egenskaper eller användning, går regeln således längre i att skydda konsumenten än vad som gäller vid försäljning genom fullmäktig.

En slutsats av det anförda skulle kunna bli att vad som hittills sagts om 25 § kommissionslagen måste kompletteras med ett krav på god tro hos konsumenten, vilket mot bakgrund av allmänna principer får anses ligga underförstått i paragrafen. Åtminstone som utgångspunkt torde denna slutsats emellertid inte vara befogad. Kommittentens omfattande ansvar enligt 25 § framstår inte som lika anmärkningsvärt om vi håller oss till regleringen av kommission och jämför med dels den bestämmelse om försäljning i strid mot kommissionsavtalet som finns i 26 § kommissionslagen, dels — framför allt — de outtalade regler som torde utgöra bakgrund till denna bestämmelse. Av 26 § framgår att om tredje man av en kommissionär köper en vara som kommissionären har för försäljning, får tredje man rätt till varan även om transaktionen sker på villkor som väsentligt strider mot kommitten-

[7] Jfr prop. 1989/90:89 s. 104 ff., särskilt s. 105, varav framgår att det i 19 § konsumentköplagen förutsätts att konsumenten har ”förlitat sig” på den felaktiga uppgiften; prop. 2001/02:134, Ändringar i konsumentköplagen, s. 41 och 43 ff. (utan saklig ändring på denna punkt); Håstad, Köprätt och annan kontraktsrätt s. 238 och 244; Håstad, T., Björkdahl, E. P., Brattström, B. och Zackariasson, L., Civilrättens grunder (2016) s. 114 ff., särskilt s. 116. Jfr även Herre, J., Konsumentköplagen (2009) s. 222 ff. Angående motsvarande reglering i köplagen (18 och 20 §§), se Håstad, Köprätt och annan kontraktsrätt s. 80 ff. och 88 ff., särskilt s. 91; Håstad, Björkdahl, Brattström och Zackariasson, a.a. s. 112 ff.; Lehrberg, B., Förutsättningsläran (1989) s. 307 ff., särskilt s. 308; Lehrberg, B., Förutsättningssynpunkter på köprättens felbegrepp, SvJT 1990 s. 549 ff., särskilt s. 552. Jfr NJA II 1990, Ny köplag, s. 233 ff. och 240 ff.; Ramberg, J., under medverkan av Herre, J., Köplagen (1995) s. 276 ff. och 290 ff.

tens intresse eller kommissionären vid försäljningen handlar oredligt mot kommittenten, förutsatt att tredje man vid försäljningen varken inser eller borde inse detta, se 1 st. 1 p. Vad tredje man i så fall uppnår är inte bara en sådan rätt till den aktuella varan som en godtroende förvärvare kan uppnå enligt lagen om godtrosförvärv av lösöre, av innebörd att varan får behållas endast om den ursprungliga ägaren väljer att inte lösa ut varan genom betalning av den godtroende förvärvarens kostnader för förvärvet och eventuell förbättring av varan, se 5 och 6 §§ lagen om godtrosförvärv av lösöre. Den rätt som tredje man uppnår enligt 26 § kommissionslagen är istället en orubblig rätt som inte kan omintetgöras genom lösen, dvs. en rätt att erhålla och behålla varan mot det vederlag som följer av avtalet med kommissionären. I viss mening blir kommittenten på detta sätt bunden av kommissionärens avtal med tredje man, trots att kommissionären handlar i strid mot sitt uppdrag och i väsentlig grad åsidosätter kommittentens intresse.[8]

Vad som här i första hand är av intresse är emellertid, som sagt, det som står outtalat i 26 § kommissionslagen. För att avtäcka detta kan vi anta att en kommissionär vid försäljning av en vara visserligen handlar i strid mot sina instruktioner, men att de villkor som uppnås inte väsentligt strider mot kommittentens intresse, och att kommissionärens handlingssätt inte heller är oredligt mot kommittenten. Vad som då gäller anges inte i 26 §. Uppenbarligen har lagstiftaren emellertid inte ansett det behövligt att för denna situation införa en särskild regel om skydd för en godtroende tredje man. Skälet härtill måste vara att tredje man i denna situation får en sådan rätt till den aktuella varan som följer av 26 § oavsett ond eller god tro om att kommissionären handlar i strid mot sina instruktioner eller på annat sätt åsidosätter kommittentens intresse.[9] Någon annan förklaring till regleringens tystnad på denna punkt står inte att finna. Skulle varan vid köpet befinna sig i kommittentens besittning, torde tredje man till och med förvärva en rätt att mot det vederlag som följer av avtalet med kommissionären utkräva varan direkt från kommittenten,[10] förut-

[8] Det anförda gäller oavsett om tredje man vid sitt förvärv hade kunskap om kommissionsförhållandet eller trodde och hade anledning att tro att medkontrahenten vid försäljningen handlade för egen räkning, se SOU 1988:63, Kommission och dylikt, s. 128. Jfr NJA II 1914, Lag om kommission, handelsagentur och handelsresande, s. 275 f.

[9] Se prop. 2008/09:88 s. 134 f.; SOU 1988:63 s. 128 f. och 133 f.; Johansson, Kommissionslagen s. 317 f.

[10] Notera att det vid tillämpningen av denna princip inte torde förutsättas att kommissionären hade varan i sin besittning när tredje mans förvärv ägde rum, se Håstad, T., Verkan av sidolöpare vid konsumentköp, i Flodgren, B., Gorton, L., Lindell-Frantz, E. och Samuelsson, P. (red.), Avtalslagen 90 år (2005), s. 259 (not 16). Jfr även prop. 2008/09:88 s. 134 f.; SOU 1988:63 s. 128 f. och 133 f.; Johansson, Kommissionslagen s. 317 f.

satt att köpet avser en viss vara och att konsumenten på så sätt uppnår en äganderätt till just denna vara.[11]

Den anförda bilden av regleringen bekräftas vid ett studium av föregångaren till 26 § kommissionslagen: 54 § 1 st. 1914 års kommissionslag. Där stadgas att om gods som kommissionären har haft för försäljning till följd av försumlighet har sålts i strid mot kommittentens intresse, har tredje man ändå rätt till godset, om tredje man vid avtalets ingående varken insåg eller borde ha insett att kommissionären handlade oredligt eller väsentligen eftersatte kommittentens intresse. I lagmotiven framhålls att det förhållandet att en försäljningskommissionär försummat sin skyldighet att följa kommittentens föreskrifter och i övrigt handla så som kommittentens intresse kräver, inte utan vidare innebär att kommittenten kan avvisa försäljningen såsom icke vidkommande honom eller henne. En sådan rättighet föreligger bara om kommittentens intresse har blivit väsentligen eftersatt eller kommissionären har handlat oredligt mot kommittenten, jfr 15 § 1914 års lag. Är så inte fallet, måste kommittenten låta försäljningen gälla mot sig, även om tredje man har insett eller bort inse att kommissionären hade kunnat uppnå för kommittenten mer fördelaktiga försäljningsvillkor än de som har betingats.[12]

I vårt scenario innebär det anförda att om konsumentens köp avser en viss cykel och kommissionärens löfte om specialutrustning inte medför avvisningsrätt för kommittenten, torde konsumenten redan innan leveransen ägde rum ha åtnjutit vissa rättigheter som kunde göras gällande direkt mot kommittenten, utan att stöd för det behövdes tas i någon särskild regel om direktkrav. Det handlar om dels en rätt att utkräva och behålla den aktuella cykeln oavsett var den befann sig, dels en rätt att mot kommittentens anspråk på betalning, sedan kommittenten övertagit kommissionärens rätt enligt 27 § kommissionslagen, göra en invändning om att cykeln var behäftad med fel och hålla inne en däremot svarande del av betalningen i avvaktan på avhjälpande, omleverans eller uppgörelse om prisavdrag, se 25–28 §§ konsumentköplagen. I vårt scenario antas såväl leverans som betalning redan ha ägt rum, och då innebär principerna bakom 26 § kommissionslagen inte någon möjlighet för konsumenten att av kommittenten erhålla kompensation för det aktuella felet. Det är emellertid i just denna situation som direktkravsregeln i 25 § får sin betydelse. Vid tillämpning av denna paragraf framstår det som relativt följdriktigt att konsumentens rätt till avhjälpande, omleverans eller

[11] Jfr NJA II 1914 s. 279; SOU 1988:63 s. 139 ff.; Gadde, E. och Eklund, R., Lagen om kommission, handelsagentur och handelsresande (1925) s. 113; Håstad, T., Verkan av sidolöpare vid konsumentköp, i Avtalslagen 90 år, s. 259 (not 16); Johansson, Kommissionslagen s. 317 f. Mer om detta kan läsas i Zackariasson, Direktkrav s. 54 ff. och 75 ff.

[12] Se NJA II 1914 s. 275 f.; jfr a.a. s. 196 ff. Jfr även Almén, T., Lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område av den 11 juni 1915 samt därav föranledda författningar, med litteraturhänvisningar och förklarande anmärkningar, (1916) s. 76 (not 8).

prisavdrag inte är betingad av att han eller hon vid köpet var i god tro om kommissionärens uppdragsöverskridande. Som har anförts skulle motsvarande innehållanderätt och i slutändan avdragsrätt i samband med konsumentens utkrävande av den felaktiga varan ha funnits redan enligt principerna bakom 26 §. Vad 25 § medför är med detta betraktelsesätt en rätt för konsumenten att av kommittenten utkräva ett belopp som konsumenten annars bara skulle ha haft rätt att dra av vid ett utkrävande av varan mot avtalad köpeskilling. Således kan 25 § kommissionslagen sägas innebära att man under vissa förutsättningar ska bortse från det förhållandet att försäljningen till konsumenten skedde i kommissionärens namn och att kommittenten därför inte är ansvarig såsom part i avtalet.

Sammanfattningsvis torde det ligga i linje med kommissionslagens övriga regler att kommittenten mot ett direktkrav enligt 25 § kommissionslagen i många fall saknar rätt att invända att kommissionären vid den aktuella försäljningen överskred sitt uppdrag, oavsett om konsumenten då var i ond tro eller god tro om uppdragsöverskridandet. Vill man göra detta förenligt med allmänna regler om rättshandlande genom fullmäktig, får konstateras att kommissionären inte ska anses ha överskridit sin befogenhet i kommissionslagens mening, om det uppdragsöverskridande som har ägt rum inte är av sådan art att det medför avvisningsrätt för kommittenten; endast därigenom blir det överensstämmande med 11 § 1 st. avtalslagen att det är utan betydelse för konsumentens direktkravsrätt att konsumenten vid sitt köp var i ond tro om uppdragsöverskridandet. Alternativt får helt enkelt konstateras att ett befogenhetsöverskridande vid kommission inte inverkar menligt på en ondtroende tredje mans rätt i lika stor utsträckning som vid fullmakt.[13]

Notera att de anförda slutsatserna gäller endast i fall där kommissionärens uppdragsöverskridande inte innebär att kommittenten har rätt att avvisa det avtal som kommissionären har ingått med konsumenten. Vad som gäller vid uppdragsöverskridanden som medför avvisningsrätt ska utredas i avsnitt fyra.

3 Varan omfattas inte av försäljningsuppdraget

Innan vi går över till fall där uppdragsöverskridandet innebär en avvisningsrätt för kommittenten ska något sägas om vad som gäller i fall där den vara som konsumenten köper av kommissionären och som visar sig vara behäftad med fel inte omfattas av kommissionärens försäljningsuppdrag. I vårt scenario kan vi föreställa oss att den cykel som konsumenten köper av kommissionären är en democykel som inte är avsedd att säljas. Förutsatt att kommissionärens löfte om specialutrustning inte utgör ett sådant uppdragsöverskridande som medför avvis-

[13] Jfr Almén, T., Lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område av den 11 juni 1915 samt därav föranledda författningar, med litteraturhänvisningar och förklarande anmärkningar, (1916) s. 76 (not 8).

ningsrätt, och att frånvaron av specialutrustning därmed skulle kunna kan ligga till grund för ett direktkrav enligt 25 § kommissionslagen, blir frågan om det förhållandet att ifrågavarande cykel inte omfattas av försäljningsuppdraget innebär ett hinder mot detta.

Att döma av ordalagen i 25 § kommissionslagen är svaret på frågan nekande. Enligt lagtexten är vad som i förevarande avseende krävs för att en direktkravrätt ska komma ifråga endast att tredje man ”i egenskap av konsument köpt en vara av en kommissionär”. Föreskriften ska visserligen fyllas ut med lagens definition av begreppet kommissionär, men även om så sker kvarstår det initiala intrycket. Vad som krävs för att en direktkravsrätt ska komma i fråga är i så fall att konsumenten har köpt en vara av en person som åtagit sig ”uppdrag att för en annan persons räkning men i eget namn sälja eller köpa lös egendom” (jfr 1 §). Denna öppna formulering kan jämföras med vad som i 26 § sägs om en konsuments (eller annan tredje mans) möjlighet att förvärva bättre rätt än kommittenten till en vara som säljs i strid mot kommissionsavtalet. Av detta lagrum framgår att bättre rätt för konsumenten förutsätter att den aktuella varan utgör ett objekt ”som kommissionären [har] för försäljning”. Från tillämpningsområdet för 26 § utesluts därigenom prover, mönster och annan egendom tillhörig kommittenten som inte är avsedd att säljas.[14] Den öppnare formuleringen i 25 § tycks indikera att denna paragrafs tillämpningsområde är vidare än tillämpningsområdet för 26 §, vilket isolerat sett kan anses tala för att 25 § är tillämplig exempelvis vid sådan försäljning av en democykel som i det anförda scenariot.

Om saken betraktas i ett vidare perspektiv blir det emellertid uppenbart att 25 § kommissionslagen inte kan vara avsedd att tillämpas efter sin ordalydelse. I så fall skulle kommittenten bära ett subsidiärt felansvar för alla avtal avseende försäljning av varor till konsumenter som kommissionären ingår under kommissionsavtalets löptid, oavsett vad det är för varor som säljs och för vems räkning de säljs. Så omfattande kan kommittentens ansvar naturligtvis inte vara. Vidare torde det, även om lagtextens utformning inbjuder till det, inte vara befogat att på nyss anfört sätt ställa 25 § kommissionslagen i kontrast till 26 §. Istället torde det vara nödvändigt att avpassa tillämpningsområdet för 25 § till tillämpningsområdet för 26 §. I fall som det inledningsvis anförda, där den aktuella varan trots allt är avsedd för demonstration av varor som omfattas av försäljningsuppdraget, skulle det i och för sig kunna anses närliggande att ålägga kommittenten ett subsidiärt ansvar för fel enligt 25 §, trots att just den vara som konsumenten köper inte är avsedd för försäljning. Om så sker uppstår emellertid ett märkligt rättsläge. Att 26 § inte är tillämplig innebär nämligen att det inte är möjligt för konsumenten att med stöd av kommissionslagens regler få bättre rätt än kommittenten till den aktuella varan.[15] Samtidigt in-

[14] Se prop. 2008/09:88 s. 59 och 134; Johansson, Kommissionslagen s. 315.
[15] Se prop. 2008/09:88 s. 59 och 134.

nebär det förhållandet att konsumenten inte får bättre rätt till varan att det föreligger ett fel i form av rättsligt fel i denna, se 21 a § konsumentköplagen.[16] På samma sätt som andra fel kan ett rättsligt fel ligga till grund för ett direktkrav enligt 46 § konsumentköplagen, och ett sådant fel torde därmed kunna ligga till grund också för ett direktkrav enligt 25 § kommissionslagen.[17] När det rättsliga felet grundar sig på att kommittenten har bättre rätt än konsumenten till den aktuella varan, kan det emellertid svårligen tänkas att kommittenten skulle bära ett subsidiärt ansvar för detta fel i förhållande till konsumenten. Den inkonsekvens som i så fall skulle uppstå mellan 25 och 26 §§ kommissionslagen talar för att tillämpningsområdet för 25 § ska avpassas till tillämpningsområdet för 26 §. Liknande resonemang kan föras beträffande anspråk på grund av andra former av fel i varan. Om kommissionslagens regler innebär att konsumenten i förhållande till kommittenten inte har rätt till själva varan, kan han eller hon knappast enligt samma lag ha rätt att av kommittenten erhålla kompensation för att varan inte är kontraktsenlig, till exempel genom avhjälpande eller omleverans.[18]

Kanske ligger i det anförda de starkaste argumenten mot att 25 § kommissionslagen skulle vara tillämplig i fall där den vara som konsumenten köper inte får säljas enligt kommissionsavtalet. Visst stöd för detta hittas emellertid även i en jämförelse med den ursprungliga direktkravsregeln i 56 a § 1914 års kommissionslag. Enligt detta lagrum förutsatte konsumentens direktkravsrätt att den felaktiga varan hade köpts från en näringsidkare som överlåtit varan ”i kommission för en annan näringsidkares räkning”. Även om det inte var lika tydligt som i den nuvarande lagens 26 §, kan det förhållandet att varan måste ha sålts ”i kommission” tas till intäkt för att regeln var begränsad till fall där den aktuella varan omfattades av kommissionärens försäljningsuppdrag. Detta intryck bekräftas i paragrafens lagmotiv.[19] Av förarbetena till den nuvarande kommissionslagen framgår att de ändringar som gjorts i bestämmelserna om direktkrav inte är avsedda att innebära någon förändring av reglerna i materiellt hänseende.[20] Vid en tolkning av dagens reglering torde därför hänsyn kunna tas till de

[16] Se prop. 2002/03:17, Förvärv av stöldgods i god tro, s. 31 f.; Herre, Konsumentköplagen s. 250 f.; Håstad, Köprätt och annan kontraktsrätt s. 245.
[17] Jfr prop. 2002/03:17 s. 32; Håstad, Köprätt och annan kontraktsrätt s. 259.
[18] Det kan förekomma att konsumenten gör ett godtrosförvärv av varan enligt lagen om godtrosförvärv av lösöre, genom att uppfylla de särskilda villkor för ett sådant förvärv som uppställs i 2 § denna lag. Vad konsumenten i så fall närmare bestämt förvärvar är dels, på kort sikt, en rätt att vägra utlämning av varan till kommittenten intill dess konsumenten får ersättning för sina kostnader för förvärvet och eventuell förbättring av varan (s.k. lösen, normalt uppgående till köpeskillingens belopp), dels, på lång sikt, en mer fullvärdig äganderätt till varan, se 5 och 6 §§. Någon rätt att göra påföljdsanspråk gällande mot kommittenten, om det visar sig att varan är behäftad med fel, kan konsumenten däremot inte komma i åtnjutande av genom ett förvärv enligt lagen om godtrosförvärv av lösöre.
[19] Se prop. 1989/90:89 s. 173 f.
[20] Se prop. 2008/09:88 s. 57.

ursprungliga bestämmelsernas utformning såsom uttryck för regleringens avsedda innebörd.

Slutsatsen av det anförda blir att om en vara som en konsument köper av en kommissionär inte omfattas av dennes försäljningsuppdrag, torde det inte på grund av fel i denna kunna uppkomma någon rätt för konsumenten att rikta anspråk mot kommittenten enligt 25 § kommissionslagen. I det scenario som inledningsvis presenterades torde konsumenten således sakna rätt att göra felanspråk gällande mot kommittenten.[21]

4 Uppdragsöverskridande som medför avvisningsrätt

En kommittent får avvisa ett avtal som kommissionären har ingått för hans eller hennes räkning dels om kommissionären har handlat oredligt mot kommittenten, dels om kommissionären har varit vårdslös vid avtalets ingående eller därefter och kommittentens intresse till följd av det har eftersatts väsentligt, se 22 § 1 st. kommissionslagen.[22] I det scenario med försäljning av en cykel till en konsument, som här används som illustration, kan vi i det följande föreställa oss att kommissionären genom sitt löfte om specialutrustning och tillförande av viss sådan utrustning ur eget lager överskrider sitt uppdrag på ett sådant sätt att dessa villkor är uppfyllda. Förutsatt att kommittenten väljer att utnyttja avvisningsrätten blir frågan om konsumenten ändå kan ha rätt att rikta ett påföljdsanspråk mot kommittenten enligt 25 § kommissionslagen på grund av att cykeln saknar kontraktsenlig specialutrustning.[23]

Till att börja med kan konstateras att om konsumenten vid sitt köp inser eller borde inse de omständigheter som medför avvisningsrätt för kommittenten, förvärvar konsumenten enligt 26 § 1 st. kommissionslagen e contrario inte någon rätt till cykeln som gäller i förhållande till kommittenten.[24] Ett märkligt rättsläge skulle uppstå om kom-

[21] Undantag gäller för fall där kommittenten uttryckligen eller konkludent ratihaberar avtalet. Möjligen kan det också förekomma att kommittenten blir bunden av avtalet genom passivitet, jfr 18 § lagen om handelsagentur. Utrymmet härför ska inte utredas i denna text.

[22] Ett tredje fall av avvisningsrätt är om kommissionären har självinträtt utan att kommittenten lämnat nödvändigt godkännande enligt 19 § kommissionslagen, se 22 § 1 st. 3 p.

[23] Om avtalet inte avvisas kan det vara ett betrakta som ratihaberat. I kommissionsförhållandet gäller att kommittenten måste ge kommissionären meddelande om avvisning utan dröjsmål efter det att kommittenten insåg eller borde ha insett de omständigheter som ligger till grund för avvisningen, utom i fall då kommissionären har handlat grovt vårdslöst eller i strid mot tro och heder, se 44 § 2 st. och 3 st. kommissionslagen.

[24] En särskild fråga är hur konsumentens goda tro ska bedömas. När konsumenten köper varan är han eller hon typiskt sett ovetande om att säljaren (kommissionären) handlar för annans räkning. Då kan konsumenten knappast vara i ond tro om att kommittentens intresse blir eftersatt eller att kommissionären handlar oredligt mot kommittenten. Förhållandena kan dock vara sådana att det framgår av kommissionärens marknadsföring eller på annat sätt att kommissionären handlar för annan räkning. Då kan konsumenten anses vara på anfört sätt i ond tro, om

mittenten enligt 25 § kommissionslagen i denna situation vore subsidiärt ansvarig mot konsumenten för det rättsliga fel i varan som därmed föreligger, eller om konsumenten enligt sagda paragraf kunde utkräva ett avhjälpande eller annan påföljd för att cykeln i fråga om kvalitet eller andra egenskaper inte stämmer överens med vad som följer av avtalet, jfr 21 a § och 16 § konsumentköplagen.[25] På motsvarande sätt som i fall där varan inte ingick i kommissionärens försäljningsuppdrag (se avsnitt 3), torde det förhållandet att konsumenten inte förvärvar bättre rätt än kommittenten till själva varan innebära att konsumenten inte heller förvärvar någon rätt enligt 25 § kommissionslagen att rikta anspråk på grund av fel i varan mot kommittenten.

Om konsumenten vid sitt köp istället är i god tro, dvs. varken inser eller borde inse de omständigheter som medför avvisningsrätt för kommittenten, kan konsumenten enligt 26 § 1 st. 1 p. kommissionslagen förvärva en rätt till cykeln som gäller även mot kommittenten.[26] Åtminstone som utgångspunkt torde konsumenten samtidigt förvärva en rätt att under de förutsättningar som anges i 25 § rikta anspråk mot kommittenten på grund av att varan inte lever upp till kommissionärens (oberättigade) utfästelser. Bakgrunden till att konsumentens rätt mot kommittenten enligt 25 § inte är begränsad till vad kommissionären har rätt att erhålla av kommittenten, och till att denna direktkravsrätt därmed i förevarande avseende är mer långtgående än konsumentens motsvarande rätt enligt 46 § konsumentköplagen, är enligt förarbetena att kommissionären säljer kommittentens varor för kommittentens räkning.[27] Analogt med allmänna regler om rättshandlande för annars räkning såsom fullmäktig torde saken kunna uttryckas på följande sätt: Kommissionären agerar i den beskrivna situationen inom ramen för sin behörighet, och det befogenhetsöverskridande som äger rum genom att kommissionären väsentligt åsidosätter kommittentens intresse eller handlar oredligt mot denne, saknar betydelse för konsumentens rätt, om konsumenten vid sitt köp varken inser eller borde inse att kommissionären således överskrider sin befogenhet, jfr 10 § och 11 § 1 st. avtalslagen.

varan säljs till ett anmärkningsvärt lågt pris eller på villkor som i annan bemärkelse är påfallande köparvänliga. Jfr NJA II 1914 s. 276; prop. 2008/09:88 s. 135.

[25] Som har anförts torde inte bara faktiska utan även rättsliga fel kunna ligga till grund för direktkrav enligt 25 § kommissionslagen, liksom enligt 46 § konsumentköplagen (se not 17).

[26] För att konsumenten ska få bättre rätt till varan än kommittenten krävs inte att konsumenten får varan i sin besittning. Däremot krävs enligt förarbetena att kommissionären har varan i sin besittning när konsumentens köp äger rum och därigenom framstår som utrustad med ett bemyndigande att förfoga över den, se NJA II 1914 s. 275; SOU 1988:63 s. 127 f., 131 ff. och 263 f.; prop. 2008/09:88 s. 58 f. och 134. Enligt min uppfattning bör med ett sådant innehav — besittning vid konsumentens köp — kunna jämställas att kommissionären vid en senare tidpunkt avlämnar varan till konsumenten och därigenom framstår som utrustad med motsvarande behörighet, förutsatt att konsumenten vid denna tidpunkt alltjämt är i god tro om de omständigheter som medför avvisningsrätt för kommittenten.

[27] Se prop. 1989/90:89 s. 173 f.; prop. 2008/09:88 s. 132.

Åtminstone principiellt sett följer det således inte av vare sig en jämförelse med allmänna regler om fullmakt eller ett anpassningsbehov till 26 § kommissionslagen något skäl att göra undantag från kommittentens omfattande ansvar enligt 25 § kommissionslagen, i fall där konsumenten vid sitt köp är i god tro om kommissionärens uppdragsöverskridande och varan ingår i kommissionärens försäljningsuppdrag. Det skulle emellertid kunna hävdas att detta trots allt inte kan vara någon undantagslös princip. Om vi åter jämför med avtalslagens regler om ställningsfullmakt kan noteras att vilka rättshandlingar en ställningsfullmäktig kan företa med bindande verkan för fullmaktsgivaren avgörs av gränserna för den behörighet som ”enligt lag eller sedvänja” följer med den ställning som fullmäktigen intar, se 10 § 2 st. Borde inte lag eller sedvänja vara avgörande också för en försäljningskommissionärs möjlighet att binda kommittenten till ett sådant subsidiärt ansvar som föreskrivs i 25 § kommissionslagen?

Svaret på denna fråga torde i och för sig vara jakande. I själva verket torde det emellertid vara bestämmelsen i 26 § kommissionslagen som avgör kommissionärens behörighet i förevarande avseende. Det torde vara där det avgörs vilken behörighet som ”enligt lag” tillkommer en försäljningskommissionär. Detta visar sig bland annat i det förhållandet att en kommittent, som övertar en försäljningskommissionärs köpeskillingsfordran mot en konsument (eller annan tredje man),[28] aldrig har rätt att utkräva mer av konsumenten än vad konsumenten är skyldig kommissionären. Om konsumenten i vårt scenario upptäcker att cykeln saknar kontraktsenlig specialutrustning innan köpeskillingen har betalats, är konsumenten således vid ett anspråk från kommittentens sida inte skyldig att betala mer än vad som återstår av köpeskillingen sedan vederbörligt prisavdrag har gjorts, om inte kommittenten istället avhjälper felet eller levererar en annan kontraktsenlig cykel, vilken konsumenten i så fall har rätt att erhålla till det pris som har överenskommits med kommissionären. Slutsatsen synes bli att en kommissionär i egenskap av försäljningskommissionär är gränslöst behörig att sälja de varor som han eller hon har fått till försäljning. Endast ond tro hos konsumenten om att kommissionären har överskridit sin befogenhet genom att antingen avtala om villkor som väsentligt strider mot kommittentens intresse eller handla oredligt mot kommittenten, torde kunna medföra undantag från det subsidiära ansvar för kommittenten som stadgas i 25 § kommissionslagen.[29]

[28] Att sådan övertaganderätt under vissa förutsättningar tillkommer kommittenten framgår av 27 § kommissionslagen, jfr även 28 §.

[29] Jfr SOU 1988:63 s. 128 f. och 131 ff., där det bland annat konstateras att ”kommissionärens ställning är snarlik en ställningsfullmäktigs” (s. 132). Jfr även Johansson, Kommissionslagen s. 317; Zackariasson, L., Tredje mans rätt vid kommission, Advokatfirman Vinges affärsjuridiska uppsatser 1993 (1994) s. 38 f.

5 Något särskilt om försäljningsuppdrag som avser generiskt bestämd egendom

Många kommissionsförhållanden har ett annat upplägg än det vi hittills har utgått ifrån och innebär att kommissionären inte bara ska sälja varor som kommittenten i förväg tillhandahåller utan även för kommittentens räkning anskaffa varor till försäljning, alternativt rekvirera varor från kommittenten efter hand som försäljning sker. Kommissionärens försäljningsuppdrag avser i så fall generiskt bestämd egendom, dvs. egendom som inte är individuellt bestämd utan bara angiven till visst (eller vissa) egendomsslag. För att anknyta till det scenario som hittills har använts som illustration kan som exempel anges att kommissionären har åtagit sig att för kommittentens räkning men i eget namn köpa och sälja nytillverkade cyklar av märket x. Precis som tidigare kan vi tänka oss att kommissionären i någon bemärkelse handlar i strid mot sitt uppdrag när en vara säljs till en konsument.

Som utgångspunkt torde samma omständigheter som vid uppdrag att sälja individuellt bestämd egendom bli avgörande för konsumentens rätt. Är kommissionärens uppdragsöverskridande av sådan mindre allvarlig art att kommittenten saknar rätt att avvisa avtalet med konsumenten, torde konsumenten utan vidare få rätt att rikta samma anspråk på grund av fel i varan mot kommittenten som mot kommissionären, om kommissionären kommer på obestånd, upphör med sin näringsverksamhet eller blir oanträffbar, se 25 § kommissionslagen. Är kommissionärens uppdragsöverskridande av sådan mer allvarlig art att kommittenten har rätt att avvisa avtalet, torde förekomsten av en direktkravsrätt mot kommittenten istället förutsätta att konsumenten vid sitt köp varken inser eller borde inse de omständigheter som medför avvisningsrätt, med verkan att konsumenten förvärvar bättre rätt än kommittenten till själva varan enligt 26 § kommissionslagen.

I en del situationer krävs emellertid särskilda överväganden. Anta att kommissionären i det angivna scenariot, där hans eller hennes uppdrag går ut på att för kommittentens räkning köpa och sälja cyklar av märket x, i avsikt att rättshandla för kommittentens räkning istället börjar köpa och sälja mopeder, cyklar av märket y, eller begagnade cyklar av märket x istället för nytillverkade. Ska i så fall den uppkomna situationen på nyss angivet sätt bedömas utifrån frågan om kommissionärens uppdragsöverskridande medför avvisningsrätt för kommittenten eller inte? Eller ska något av anförda scenarion bedömas som fall där kommissionären säljer egendom som försäljningsuppdraget inte omfattar, med effekten att en direktkravsrätt enligt 25 § kommissionslagen inte över huvud taget kommer i fråga, oavsett om konsumenten vid sitt köp är i god eller ond tro om uppdragsöverskridandet (se avsnitt 3)?

Trots att rättsläget inte därigenom blir särskilt klart får konstateras att vad som krävs för att en direktkravsrätt alls ska komma i fråga

torde vara att kommissionärens uppdrag omfattar försäljning av det slags egendom som den aktuella varan utgör. Köper en konsument en moped av en kommissionär som har i uppdrag att för kommittentens räkning handla med cyklar, torde någon direktkravsrätt på grund av fel i mopeden inte kunna uppkomma, även om kommissionären avser att sälja mopeden för kommittentens räkning och konsumenten är i god tro om uppdragsöverskridandet. Köper en konsument en begagnad cykel av märket x av en kommissionär som har i uppdrag att handla med nytillverkade cyklar av samma märke, torde en direktkravsrätt däremot kunna uppstå, eftersom det trots allt är fråga om egendom av samma slag. Av avgörande betydelse för konsumentens direktkravsrätt torde härvidlag bli huruvida kommissionärens uppdragsöverskridande medför avvisningsrätt för kommittenten eller inte, och om konsumenten i så fall är god eller ond tro om de omständigheter som medför avvisningsrätt. Köper en konsument en cykel av märket y av en kommissionär som har i uppdrag att handla med cyklar av märket x, är det möjligen inte lika lätt att avgöra vad som gäller. Är cyklar av olika märken att betrakta som egendom av samma slag? Att svaret på en fråga som denna kan bli av avgörande betydelse för konsumentens rätt mot kommittenten synes inte ha föresvävat lagstiftaren när kommissionslagens regler om direktkrav utformades.[30]

[30] Om det anförda stämmer kan man även fråga sig vad som gäller om en kommissionär, som har mottagit en viss cykel med försäljningsuppdrag, vid försäljning av denna utlovar sådan specialutrustning, som i själva verket skulle innebära att cykeln övergår till att bli en moped. Kan konsumenten, om detta löfte inte infrias och kommissionären försätts i konkurs, ha rätt att med stöd av 25 § kommissionslagen utkräva avhjälpande, omleverans eller prisavdrag av kommittenten? På förevarande plats måste denna fråga dessvärre lämnas obesvarad.